

55. A guglizó szingli

Nagyjából a XVIII. század utolsó harmadában, a nyelvújítás kezdetén vetődött fel az a máig is közkeletes gondolat, hogy a magyar nyelvet előzönlük, és elbb-utóbb kihalással veszélyeztetik az idegen szavak. Kazinczy és a kortársai fleg a latinban és a franciában, a két világháború közötti nyelvvédkek pedig a németben látták az agresszort. Mára az angol érdemelte ki a šgaz betolakodó büszke címet. Lassan 250 éve folyik a békés össznépi gyölködés, hol ezzel, hol azzal szemben, de az senkinek nem szúr szemet, hogy a magyar nyelvnek csak nem akarózik elköltözni ebből az árnyékvilágból. Szánalmas elpusztulás helyett birkatürelemmel fogadja a jövevényeket, és közben mindegyiket úgy alakítja át, mint úri szabó a finom külföldi szövetet. Itt bevesz, ott leenged, ezt elszegi, azt felvarrja. A kész ruhán látszik az alapanyag eredete, de az is, hogy kinek a m helyében lett egyedi darab.

Ilyen átszabott szöveddarabok a *-li* vég német (bajor, jiddis, osztrák) jövevénytiszavak, pl. *bóvli, kifli, stempli*. Ezeknek az eredeti alakjuk *Bovel, Kipfel, Stempel*, és így magyarul is egyszeren kiejtheték lennének, mégis rajtuk díszeleg egy picike *-i*. Ez a véghangzó azonban nem valami nemzeti szín pántlika, amelyet az átvev nyelv beszél i szelíder szakkal kötnek rá minden idegenre, mintha azt mondanák: Őz itt Magyarország, úgyhogy ennek megfelelően tessék öltözködni! Nem ez a helyzet. Az *-i* ún. *ejtéskönnyít hang*, amely azért szükséges, mert a *Bovel, Kipfel* és *Stempel* német hangalakja kb. [bóv], [kipf] és [stempl], egy magyar szótag viszont nem lehet ilyen végzédése. Ráadásul a németben mind a három f nevet két szótag alkotja (*bó-vl, kip-fl, stem-pl*), és ezt a magyar nyelv őtiszteletben akarja tartani. Mivel tehát a *-vl*, a *-fl* és a *-pl* nem állhat szó végén, ugyanakkor a két szótagot illenék megtartani, betoldódik az *-i*. A kiejtés-kecske is jóllakott, és a szótag-káposzta is megmaradt.

Tudom, most azon tndik az olvasó, hogy a *-vl*, a *-fl* és a *-pl* hogyan lehet szótag, ha nincs bennük magánhangzó. Nos, vannak olyan nyelvek, ahol egyetlen mássalhangzó is elég a szótaghoz: cseh *prst* újja horvát *Krk*, szlovén *sm_t* dhalál. A német *-l* ugyanúgy *szótagalkotó mássalhangzó*, mint a szláv *-r*. Ez abból adódhatott, hogy az *-el* kicsinyít képzé b l többnyire kiesik a hangsúlytalan *-e*. Mivel ez a toldalék gyakori a németben, a *-l* sok száz szóban került egyéb mássalhangzók mellé, az anyanyelvék pedig érezhették az egyszervolt magánhangzót a torlódás helyén, így külön nyomatékkal kezdték kiejteni a *l*-t.

De bármennyire érdekesít más nyelvek titkait kutatni, a magyarul beszélket mégis az foglalkoztatja, hogy a jövevénytiszavakban hogyan ejtsék ki a szótagalkotó mássalhangzót. Három irányban lehet elindulni. Az ejtéskönnyít hang állhat a két mássalhangzó eltt vagy után, illetve közöttük. Az első eljárás neve a *protézis*, a másodiké a *paragogé*, a harmadiké az *epentézis*. A protézis a mi esetünkben nem használható; ilyen technikához csak szó kezdetén folyomodik a magyar, pl. latin *schola* > *iskola*. De ma ez is muzeális érték, mivel a későbbi, szintén *s* + mássalhangzós latin szavakat gyorsan megszokták a beszélk, és már nem akarták megtoldani, pl. *skarlát, spóra, stóla* (nem **iskarlát, *ispóra, *istóla*). Sőt, más nyelveknél, fleg a tulajdonneveknél még kevésbé fordulhat el protézis. A *Brno*, a *Hlavács*, a *Gbagbo*, a *Nfubea* és a *Tbiliszi* szemtelenül vihog az ejtéskönnyítés szándékán. Az efféle torlódásokat legfeljebb az epentézis (lásd lejjebb) tudja szétbombázni, pl. *Dmitrij* esetében, aki az Omega együttes dalában *Dimitrij* néven mesél Lénáról.

A mássalhangzó + *l* vég német szavak magyarosításának a leggyakoribb eszköze a paragogé, pl. *Kurbel* > *kurbli*; *Nudel* > *nudli*; *Schwindel* > *svindli*. Mutatóba még hús: *bejgli, cetli, cucli, csúzli, fásli, hokedli, krumpli, kvargli, mázli, muskátli, pakli, prézli, ribizli, rumli, sámli, smirgli, spicli, tipli, vádli, virsli*. (Ugyanilyen őhungarikumó a záró *-i* egy maroknyi, mássalhangzó + *n* vég német szóban: *fakszni, hakni, kalucsni, kapucni, lokni, pacni, pacsni, plecsni, pofézni, sirhógni, spulni, vekni*.)

Az epentézis (magyarul *bontóhang*) nemigen vett részt a *nudli* és hasonló köznevek honosításában. De annál nagyobb szerepet játszhat (játszik is) az ilyen jelleg tulajdonnevek

magyaros, kulturáltnak tekintett kiejtésében. Az olyan családnevek, mint amilyen az *Amschl*, *Disztl*, *Eckl*, *Feszl*, *Fischl*, *Fogl*, *Gógl*, *Heigl*, *Kungl*, *Lidl*, *Lingl*, *L bl*, *Mádl*, *Meinl*, *Rengl*, *Rippl-Rónai*, *Ruppl*, *Steindl*, *Stróbl*, *Ybl*, *Wierdl*, jobban elfogadhatóak a közízlés számára egy ajakkerekítés nélküli, epentetikus [ö]- vagy [ü]-szer hanggal, mint egy paragogikus *i*-vel. Vagyis a [mádöl/mádül] szalonképesebb, mint a [mádli]. (Persze vannak olyanok is, akik egy huszárvágással elintézik a dolgot. Az Országház egyik idegenvezet je végig [steind] Imrér l beszélt. Vajon olyat is mond, hogy [feszl] Frigyes, [strób] Alajos vagy [ib] Miklós? Sajnos, a hely és az idő nem volt alkalmas, hogy rákérdezzék)

Az angolban szintén van szótagalkotó mássalhangzó, így meg kell emlékeznünk ennek a nyelvnek a jövevényszavairól is. Ilyen köznévb l nagyon kevés tagozódott be a magyarba. Német mintára *i*-zik a *bicikli* (< *bicycle*) és a *szingli* (< *single*), bontóhangot kapott a *dzsungel* (< *jungle*), a kett között ingadozik a *puzzle* ([pázö/ül] ~ [pázli]), viszont epentetikus a *beagle* (nincs **bigli*). A mássalhangzó + *l* vég angol tulajdonnevek szintén bontóhanggal b vülnek, vagy maradnak úgy, ahogy vannak. A *Jingle Bells* tehát lehet [dzsingö/ül] és [dzsingl], a *Ms Marple* [márpö/ül] és [márpl], a *Marble Arch* [márbö/ül] és [márbl], a *National Geographic* pedig [nesöne/öl] és [nesönl]. A választás ma az életkortól függ. Az angolul tudó fiatalokra az utóbbi alakok jellemz k, az epentézis kezd kiveszni, a paragogikus *i*-nek pedig befellegzett.

Egy kivétel azért van: a *Gugli*. Egész jól beszélünk angolul, de a *Google*-re rákötjük azt a nemzeti szín pántlikát, mintha azt mondanánk: ŐEz itt Magyarország, úgyhogy tessék németesen öltözködni!ö